

В. Є. САФОНОВА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

А. І. ГРУШИНА

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2018, вип. 55(1), с. 5–11

Основним чинником формування конкурентоспроможної національної економіки є розвиток малого та середнього підприємництва. У цьому секторі зосереджено більше половини економічно активного населення, що і виробляє основну частину валового внутрішнього продукту. У сфері малого та середнього підприємництва здійснюється велика частина всіх інновацій, ці нововведення створюють додаткові робочі місця і формують “середній клас” суспільства.

Головним фактором створення конкурентоспроможної економіки і зростання самостійності будь-якої держави є розвиток малого та середнього бізнесу. В зазначеному секторі зосереджено більше половини економічно активного населення країни. Саме згаданий чинник формує основну частину валового внутрішнього продукту. У сфері малого та середнього підприємництва здійснюється значна частина всіх інновацій. Ці нововведення створюють додаткові робочі місця та формують “середній клас” суспільства. Проте загальновідомо, що попри розуміння доцільності розвитку малого бізнесу для економіки країни, нинішні можливості використовуються не в повному обсязі.

Питаннями підтримки та розвитку малого підприємництва, зокрема кредитування, відображено у працях таких вітчизняних дослідників, як: З. Варналій, А. Кисельов, М. Крупка, О. Кужель, А. Поддєрьогін, А. Чухно та ін. У їх дослідженнях висвітлено проблемні питання кредитування підприємницьких структур малого та середнього бізнесу та запропоновано механізми й способи їх вирішення. Однак постійна трансформація національної економіки вимагає оновлених та інноваційних підходів щодо формування механізмів підтримки підприємництва відповідно до економічних умов.

Поряд з проблемою кредитування малого та середнього бізнесу (МСБ) постає питання щодо майбутнього і банківської системи країни та перспективи масового кредитування підприємництва. Так, обсяги виробництва підпри-

ємствами малого та середнього бізнесу у ВВП країни в Україні становить 6 %, у Канаді – 21, Чехії – 35, США – 62, а в Японії – 63 % відповідно [4].

Нами проаналізовано показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами, за період 2010–2016 рр., з метою дослідження динаміки розвитку підприємництва, зокрема МСБ (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про стабільну тенденцію до зниження кількості підприємств як загалом, так і за кожною із груп розподілу відповідно до їх розміру.

Найзначніше скорочення за показником абсолютної зміни (2016/2010 рр.) ми спостерігаємо за великими підприємствами, кількість середніх підприємств у 2016 р. зменшилась на 29 % відповідно до 2010 р., малих – 18 %. Проте, досліджуючи обсяг реалізованої ними продукції (товарів та послуг), доцільно зауважити, що ми спостерігаємо абсолютний приріст. Зокрема, саме малі підприємства та фізичні особи-підприємці, попри зниження їх кількості, демонструють приріст обсягу реалізованої продукції в 2,1 рази. Це свідчить, що МСБ розширює власну діяльність досить стрімкими темпами, а тому здатен здійснити вагомий вклад у розвиток економіки країни.

Таблиця 1

Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами

Показник, рік	Усього	У тому числі			
		підприємства			ФОП
		великі	середні	малі	Усього
1	2	3	4	5	6
Кількість суб'єктів господарювання, од.					
2010	2183928	586	20983	357241	1805118
2011	1701620	659	20753	354283	1325925
2012	1600127	698	20189	344048	1235192
2013	1722070	659	18859	373809	1328743
2014	1932161	497	15906	324598	1591160
2015	1974318	423	15203	327814	1630878
2016	1865530	383	14832	291154	1559161
Абсолютна зміна, 2016/2010 рр.	0,85	0,65	0,71	0,82	0,86
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн.					
2010	3596646,4	1401596,8	1396364,3	568267,1	230418,2
2011	4202455,2	1775829,0	1607628,0	607782,4	211215,8
2012	4459818,8	1761086,0	1769430,2	672653,4	256649,2
2013	4334453,1	1717391,3	1662565,2	670258,5	284238,1
2014	4459702,2	1742507,9	1723151,5	705000,5	289042,3

1	2	3	4	5	6
2015	5556540,4	2053189,5	2168764,8	937112,8	397473,3
2016	6726739,8	2391454,3	2668695,7	1177385,2	489204,6
Абсолютна зміна, 2016/2010 рр.	1,9	1,7	1,9	2,1	2,1

Джерело: сформовано на основі [6].

Зазначені результати дослідження та ряд інших даних щодо впливових стимулюючих факторів дають підстави для позитивних очікувань щодо розвитку масового кредитування малого та середнього підприємництва.

Так, за даними Національного банку України (табл. 2), упродовж жовтня–листопада 2017 р., банківськими установами сектору домашніх господарств, куди включено фізичні особи-підприємці, було видано кредитів на суму 865 млн грн та 963 млн грн відповідно. При цьому середньозважена ставка у річному обчисленні за кредитами становила 22,8 % у жовтні та 22,1 % у листопаді, що свідчить про зростання обсягу кредитних ресурсів у зв'язку зі зниженням вартості кредитів.

При цьому, як видно з даних табл. 3, саме для суб'єктів малого підприємництва, а також мікропідприємств з річними доходами до 50 тис. євро, ставки за новими кредитами в національній валюті є найвищими. Найдорожчий кредит отримали мікропідприємства з річним доходом від 50–500 тис. євро в рік – 28,9 %. Таким чином, можна стверджувати, що банківські установи свідомо завищують вартість кредиту для малого підприємництва, яке при значній потребі у фінансових ресурсах та безвихідній ситуації змушене погоджуватись на дорогий кредит.

Такий вартісний кредит аж ніяк не може виступати стимулятором розвитку малого підприємництва в Україні, а тому є загрозою подальшого економічного зростання національної економіки загалом.

Таблиця 2

**Процентні ставки за новими кредитами іншим фінансовим корпораціям,
за розміром підприємств та видами валют, %**

Період 2017 р.		Підприємства за розміром					
		великі	середні	малі	суб'єкти мікропідприємництва з річним доходом		
					50 тис. – 2 млн євро	50 тис. – 500 тис. євро	до 50 тис. євро
жовтень	Усього	–	18,7	21,5	19,6	16,3	16,4
	у т. ч. національна валюта	–	18,7	21,5	19,6	16,3	16,4
	у т. ч. іноземна валюта	–	–	–	–	–	–
листопад	Усього	–	18,2	20,5	20,1	18,0	22,8
	у т. ч. національна валюта	–	18,2	20,5	20,1	20,1	22,8
	у т. ч. іноземна валюта	–	14,7	–	–	4,6	–

Джерело: сформовано на основі [2].

Беручи до уваги викладене, банкіри схиляються до того, що причиною такого гальмування розвитку кредитування МСБ є відсутність програм та законодавчих норм щодо стимулювання кредитування в Україні. А тому все більше організацій як державних, так і приватних спрямовують свою діяльність на розвиток програм та ініціатив щодо підтримки та розвитку малого підприємництва в Україні.

Рейтингування банківських послуг на ринку в напрямі підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва, проведене за даними інтернет-порталу Bankchart, наведено в табл. 3. За даними цієї таблиці можна зробити висновок, що банківські установи розглядають мале та середнє підприємництво як перспективний сектор, а тому пропонують різні програми фінансової підтримки інвестиційних проектів.

Так, лише Укргазбанк пропонує кілька програм кредитування, а саме: “Програма розвитку бізнесу підприємців сільської місцевості або за інвестиційними кредитами в рамках кредитного договору з НУФ”, “Програма розвитку бізнесу у рамках співпраці з Німецько-Українським фондом”, “Фінансова підтримка інвестиційних проектів МСБ ЕКО”, “Фінансова підтримка інвестиційних проектів МСБ”, “Модернізація систем освітлення для клієнтів МСБ”, “Програма розвитку бізнесу “Власні кошти” в рамках кредитного договору з НУФ” [7].

Кредитування малого бізнесу, яке ще зовсім недавно вважалося достатньо ризиковою справою, нині стає усе більш привабливим для кредитних організацій державного та приватного сектору. На цей ринок виходять практично всі банки, які пропонують різні програми.

Таблиця 3

Рейтинг найкращих умов кредитування підприємств малого та середнього бізнесу України вітчизняними банками, %

Банк	Ставка	Разова комісія	Щомісячна комісія	Перший внесок
Кредобанк	16,9	0,5	–	від 10
Ощадбанк	17,5	0,2	–	від 25
Credit Agricole	16,5	1	–	від 30
Укргазбанк	17	1	–	від 30
Укргазбанк Фінансова підтримка інвестиційних проектів МСБ	18,4	1	–	від 30
Укресімбанк	17,5	0	0	від 0
Південний	19	0,50	–	від 30
ТАСкомбанк Інвестиційний кредит	24,0	1,00	–	від 20
БТА банк На розвиток бізнесу	26,0	1,00	–	від 0

Джерело: сформовано на основі [7].

Так, у даному контексті уваги потребує програма кредитування малого підприємництва, розроблена українським Ощадбанком, яка стартувала у вересні 2017 р., а за прогнозами керівництва вже у 2018 р. має охопити більшість регіонів країни. Програма отримала назву “Будуй своє”.

Ця програма носить загальнодержавний характер і спрямована на зростання чисельності підприємців в Україні, яке в десять разів менше, ніж в таких країнах як Польща, Білорусія. Автори та розробники, ініціатори програми розраховують на те, що саме стрімкий розвиток приватного підприємництва, зокрема МСБ, сприятиме покращенню економічних показників країни.

Програма включає в себе як навчання новостворених підприємців, так і їх фінансову підтримку у вигляді кредитування. Загалом програма складається з чотирьох блоків: “Стартуй легко”; “Будуй своє зручно”; “Вчись та розвивайся”; “Отримай фінансову підтримку” [1].

Перший блок програми передбачає стартовий пакет для підприємницьких структур та передбачає отримання корпоративної карти і розрахунково-касове обслуговування. Розробники роблять ставки на Інтернет- та мобільний банкінг, що для європейських підприємців вже досить давно не в новинку.

Другий блок програми розроблений на аудиторію у вигляді новачків бізнесу та передбачає співпрацю з великими фірмами на умовах пільгового обслуговування (знижки, безкоштовний ряд певного переліку послуг, заохочувальні програми) впродовж обмеженого періоду. Партнерами в цьому плані виступають фірми “Київстар”, “Нова пошта”, “mtax” аутсорсинг-бухгалтерія і цей список періодично поповнюють інші лідери транспортних, маркетингових та рекрутингових послуг на українському ринку.

Третій блок навчального характеру і як стверджують розробники “особа, зацікавлена в підприємстві, може пройти тест та зрозуміти, який з нього підприємець, де його слабкі та сильні сторони в організації малого бізнесу. Головним ядром навчальної частини програми під назвою є однойменний портал buduysvoe.com” [5]. У процесі визначених пріоритетів розвитку, підприємець має можливість пройти такі навчальні курси, а також проконсультуватись у ментора. При цьому весь процес реалізації програми кредитування малого підприємництва супроводжуватиметься офф-лайн подіями та консультаціями з експертами та рядом фестивалів і форумів.

Четвертий та останній блок програми є більш практичним та передбачає саме фінансову допомогу підприємцям, так зване мікрокредитування на суму від 50 тис. грн до 5 млн грн, при цьому в програмі не вказано відсоткову ставку за кредитами (швидше за все вона визначатиметься індивідуально для кожного суб'єкта). Також важливим є те, що така фінансова допомога буде отримана за участі і місцевої влади: “Спільні з Ощадбанком програми часткової компенсації вартості кредитних ресурсів для малого бізнесу вже працюють у 9 областях України, а в 4 — такі програми близькі до запуску” [5].

Окрім зазначених позитивних моментів програми кредитування, є ще один вагомий фактор — співпраця Ощадбанку з фондом WNISEF, яка націлена підтримати соціальне підприємництво у вигляді 5–10 % річних у національній валюті. Як і Укргазбанк, програма співпрацює з Німецько-Укра-

їнським фондом, а також Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) на суму 220 млн євро [1].

Згадуючи вклад ЄІБ у розвиток українського малого та середнього підприємництва, доцільно зазначити, що така банківська структура неодноразово надає фінансову допомогу Україні в напрямі підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва.

Так, “Міністерство фінансів підтримує розвиток малого та середнього підприємництва завдяки залученому від Європейського інвестиційного банку кредиту в розмірі 400 млн євро” [3]. Згідно з умовами угоди кредитування, агентом Міністерства фінансів виступає Укрексімбанк (державний банк України), який надає кредитні ресурси визначеним банкам-учасникам – відібрано Мегабанк і Укргазбанк. У подальшому ці банки здійснюватимуть фінансування інвестицій та потреб українського МСБ.

Повертаючись до програми Ощадбанку, слід відзначити, що діє програма підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва з подачі Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Ця співпраця закріплена меморандумом між ЄБРР, Міністерством фінансів України та банком, який є найбільш сфокусованим на підтримці підприємців МСБ. Таким чином, запуск програми кредитування малого підприємництва є своєрідним черговим етапом щодо реалізації Ощадбанком стратегії розвитку національної економіки.

Однак, попри всі програми розвитку підприємництва, грошово-кредитна політика країни є основним інструментом підтримки цього сектору. За даними Світового банку, значення індексу “процентна ставка по кредиту” в Україні рівна індексу країнам так званого третього світу і у 2016 р. становила 19,2 %. В таких країнах як Швейцарія, відсоткова ставка за кредитами рівна 2,6 %, в Катарі – 4,0, Канаді – 2,7, Італії – 3,4, а в США – лише 3,5, Румунії – 5,7, Болгарії – 6,4 %. На рівні України кредитні ресурси дорого оцінюють такі країни як Киргизстан – 22,2 % по кредиту, Монголія – 19,7 %, Аргентина – 31,2 % [8].

За таких обставин доцільним є реформування грошово-кредитної, монетарної політики країни, а також їх гармонізація з діяльністю банківської системи, яка нині напряму залежить від розвитку малого та середнього підприємництва.

Джерела

1. Государственная программа от Ощадбанка “Будуй своє” [Електронний ресурс] // Ощадбанк. 2017. URL: <https://oschadbank-inform.com.ua/kredity/oschadbank-buduj-svoje.html>
2. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс] // Нац. Банк України. 2016. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
3. ЄІБ надав Україні кредит €400 млн на розвиток малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс] // Укр. новини. 2017. URL: <https://ukranews.com/ua/news/522683-yeib-nadav-ukraini-kredyt-ye400-mln-na-rozvytok-malogo-ta-serednogo-biznesu>

4. Кредити для малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс] // Check point Business media. 2017. URL: <https://ckp.in.ua/finance/17653>
5. Ощадбанк має намір “зростити” 2 мільйони підприємців [Електронний ресурс] // Ощадбанк. 2017. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/4342537/>
6. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. 2016. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Рейтинг кредитування юридичних осіб і підприємців в банках України. Порівняння процентних ставок за кредитами для українського малого і середнього бізнесу [Електронний ресурс] // Bankchart. 2018. URL: <http://www.bankchart.com.ua/business/credit/any/6/980/365/500000>
8. Lending interest rate // World Bank Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>

Сафонова В. Є., Грушина А. І. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні: проблеми та перспективи. Систему підтримки малого та середнього підприємництва в подальшому передбачається удосконалювати за кількома напрямками, а саме: поліпшення системи спеціальних податкових режимів, створення умов для освоєння суб'єктами МСБ нових ринкових ніш, забезпечення доступу до кредитних ресурсів. Перед держорганами стоїть складне завдання, оскільки в нестабільних економічних умовах малий і середній бізнес найбільше потребує підтримки. Активні дії держави, зміна економічних умов загалом, дозволить переломити ситуацію, що склалася.

Safonova V. E., Grushina A. I. Lending to Small and Medium Enterprises in Ukraine: Problems and Prospects. The system of support for small and medium-sized enterprises will be further developed in several directions, namely: improvement of the system of special tax regimes, creation of conditions for the development of new market niches by SMEs, and access to credit resources. Before the state bodies there is a difficult task, as in the unstable economic conditions the small and medium-sized business needs most support. The active actions of the state, the changing economic conditions in general, will allow to break the current situation.

Сафонова В. Е., Грушина А. И. Кредитование предприятий малого и среднего бизнеса в Украине: проблемы и перспективы. Систему поддержки малого и среднего предпринимательства в дальнейшем предполагается совершенствовать по нескольким направлениям, а именно: улучшение системы специальных налоговых режимов, создание условий для освоения субъектами МСБ новых рыночных ниш, обеспечение доступа к кредитным ресурсам. Перед госорганами стоит сложная задача, поскольку в нестабильных экономических условиях малый и средний бизнес больше всего нуждается в поддержке. Активные действия государства, изменение экономических условий в целом, позволит преломить сложившуюся ситуацию.

Надійшла 12 лютого 2018 р.